

Nr 14

Laguskottets betänkande med anledning av motioner om talan angående äkteenskaplig börd och om vårdnad av barn utom äktenskap**Motionsyrkanden**

I motionen 1975:201 av herr Svensson i Malmö m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen antar följande ändring i 6 kap. 12 § föräldrabalken:

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

12 §

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt aderton år eller ingått äktenskap. På ansökan av fadern skall dock rätten överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Äro föräldrarna ense, att vårdnaden skall överföras till fadern, skall rätten på anmälan besluta i enlighet därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

Inträffar i fråga om den av föräldrarna som har vårdnaden om barnet sådant fall som avses i 6 § eller dör han, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna den andre att utöva vårdnaden, såvida ej denna med hänsyn till barnets bästa finnes böra anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Äro föräldrarna ense om att de gemensamt skola utöva vårdnaden, skall rätten på ansökan härom förordna i enlighet med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

Vad i 2–4 och 10 §§ stadgas med avseende på vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

I motionen 1975:455 av fru Swartz (fp) och herr Remgård i Falkenberg (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av 2 kap. 1 § föräldrabalken att bördstalan får föras utan tidsbegränsning i enlighet med vad som anförs i motionen.

I motionen 1975:1130 av fru Frändås m. fl. (s) yrkas att riksdagen hos regeringen begär sådan ändring av gällande lagstiftning att föräldrar, som i samband med skilsmässa förklarar att de fortsättningsvis önskar dela det juridiska ansvaret för barnen, får denna möjlighet.

Talan om äktenskaplig börd

Gällande rätt

Äktenskaplig börd kan antingen vara ursprunglig, sålunda föreligga redan från födelsen, eller förvärfvas senare genom legitimation, dvs. genom att föräldrarna ingår äktenskap med varandra.

Ursprunglig äktenskaplig börd tillkommer enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken (FB) barn som är fött under bestående äktenskap. Detsamma gäller barn som föds på sådan tid efter äktenskapets upplösning att det kan vara avlat dessförinnan. Efter särskild talan, varom stadgas i 2 kap. FB, kan barnet dock förklaras sakna äktenskaplig börd. Lagen bygger således på ett antagande, en s. k. *presumption*, om den äkta mannens faderskap.

Bördspresumtionen kan såsom ovan antytts brytas endast genom att domstol förklarar att barnet saknar äktenskaplig börd. Talan härom kan icke föras av vem som helst utan blott av de närmast intresserade, nämligen dels den äkta mannen (FB 2:1) eller, om han har avlidit utan att ha försuttit sin talan, hans arvingar (FB 2:2), dels barnet självt eller dess representant, förmyndare eller särskilt förordnad god man (FB 2:3).

Talerätten för barnet eller representant för detta är inte bunden vid viss tid utan kan utövas när som helst. Talan av mannen eller hans arvingar måste däremot anhängiggöras inom viss tidsfrist. Grunden till att man i sistnämnda fall föreskrivit viss tidsfrist är att lagstiftarna ansett det viktigt för barnets trygghet, att mannen eller hans efterkommande icke kan riva upp bördsfrågan hur sent som helst. Den tidsbegränsning som fanns i 1917 års förut gällande lag ansågs dock vid tillkomsten av FB vara för sträng.

Beträffande mannen gäller nu enligt FB som huvudregel (FB 2:1) att han skall väcka talan mot barnet (eller, om barnet avlidit, dess arvingar) inom tre år från det han fick kunskap om barnets födelse. Om mannen inte varaktigt sammanbott med barnet har han dock längre tid på sig. I dylikt fall förlorar mannen sin rätt till talan först ett år efter det han blivit stämd med yrkande, som grundas på att barnet skall vara äktenskapligt (oftast yrkande om underhåll). Men om mannen efter barnets födelse har erkänt barnet som sitt och om detta erkännande skett, sedan mannen fått veta att modern haft samlag med annan under konceptionstiden, är vidare talan från mannens sida utesluten.

Motionen 1975:455

I motionen framhålls att det inträffar att mannen först efter den ovan nämnda preklusionstidens utgång, ofta i samband med skilsmässa, miss-tänker att han ej är far till barn som fötts inom äktenskapet. Mannen saknar då möjlighet att väcka talan mot barnet. Utan att anhängiggöra bördstalan kan den presumerade fadern dock inte undgå sin underhållsskyldighet och barnet ej fråntagas sin arvsrätt. I dylika fall kan således bördstalan endast

väckas av barnet, påpekar motionärerna. De anser att samma grundprincip som förestavat reglerna i lagen (1969:618) om fastställande till faderskapet till barn utom äktenskap, nämligen det allmänna intresset att ett faderskap blir rätt fastställt, borde gälla även i nu omnämnda fall. Om en man genom blodprov kan bevisa att han ej är far till ett i äktenskapet fött barn bör han enligt motionärernas åsikt ha samma möjlighet som barnet att utan tidsbegränsning föra bördstalan.

Tidigare riksdagsbehandling

Reglerna om äktenskaplig börd var föremål för riksdagens prövning år 1974 med anledning av en motion (1974:650) vari yrkades bl. a. att bördreglerna, såvitt avsåg de fall där modern är frånskild och ej ingått nytt äktenskap, skulle bli föremål för utredning. Motionärernas syfte med yrkandet var att få till stånd en ändring i den ovannämnda presumptionsregeln. I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1974:27) fann utskottet nackdelarna med gällande regler om bördspresumtion så betydande att bestämmelserna borde bli föremål för en översyn. Denna bordé enligt utskottets mening dock inte avgränsas på det sätt som motionärerna föreslagit, utan bördreglerna borde överses i sin helhet. Utskottet hemställde på grund härav att riksdagen skulle begära att gällande bördregler blev föremål för översyn (rskr 1974:292).

Pågående översyn

I ett svar den 23 januari 1975 på en fråga (nr 15) om vidgad vårdnadsrätt för fader till barn fött utom äktenskapet, upplyste statsrådet Lidbom att det med anledning av riksdagens ovannämnda hemställan hade påbörjats en översyn av bördreglerna inom justitiedepartementet. Resultatet av den pågående översynen kommer att redovisas i en departementspromemoria under våren 1975.

Vårnaden om barn

Gällande rätt

Bestämmelser angående vårnaden om barn är meddelade i 6 kap. FB. Den rättsliga vårnaden om barnet innefattar en plikt för vårdnadshavaren att sörja för barnets person och ge det en sorgfällig uppfostran. Förvaltningen av barnets egendom liksom befogenheten att företräda barnet i andra angelägenheter än sådana som rör barnets person ingår däremot inte i vårnaden utan i förmynderskapet (11 kap. FB).

Barn i äktenskapet står under föräldrarnas vårnad till dess det fyllt aderton år eller ingått äktenskap (FB 6:1). Om den ene av föräldrarna av särskild anledning inte bör eller kan delta i vårnaden, äger rätten förordna att vård-

naden skall tillkomma allenast den andra. (FB 6:6). Döms till äktenskaps-skillnad mellan föräldrarna skall rätten meddela förordnande om vem av dem som skall ha vårdnaden om barnen (FB 6:7). Finner rätten med hänsyn till barnens bästa uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Vad beträffar *barn utom äktenskapet* medförde den partiella reform av den familjerättsliga lagstiftningen, som antogs av riksdagen år 1969 och som trätt i kraft den 1 januari 1974 (SFS 1973:645-660), betydelsefulla förändringar i fråga om vårdnaden. Tidigare gällde att modern automatiskt var barnets vårdnadshavare och att fadern kunde tillerkännas vårdnaden endast om han visade att modern var olämplig som vårdnadshavare. Det automatiska företrädet för modern att vara vårdnadshavare har av lätt insedda skäl måst tagas till utgångspunkt även för den nya lagstiftningens reglering av vårdnadsfrågan. Enligt de nya bestämmelserna är däremot föräldrarna likställda när det gäller rätten att efter särskild prövning få sig tillerkänd vårdnaden om barnet. Om således fadern begär att få vårdnaden, skall denna fråga bedömas efter i princip samma regler som gäller för barn i äktenskap. Detta innebär till en början att, om föräldrarna är ense om att fadern skall ha vårdnaden, domstol skall på deras begäran överflytta vårdnaden, om inte domstolen anser detta uppenbart stridande mot barnets bästa. Vidare gäller att en tvist mellan föräldrarna i vårdnadsfrågan skall avgöras under hänsynstagande enbart till barnets bästa. Fadern skall med andra ord anförtros vårdnaden om han är den som är bäst skickad att ta hand om barnet. Slutligen har fadern uttryckligen givits företräde till att överta vårdnaden, om modern visar sig olämplig som vårdnadshavare eller om hon dör, i likhet med vad som för motsvarande fall gäller beträffande barn i äktenskap.

Den nya lagstiftningen har däremot inte medfört några förändringar med avseende på frågan om ogifta föräldrars möjlighet att få den rättsliga vårdnaden om sina barn gemensamt. I likhet med vad som gällde enligt äldre rätt saknas det således alltså möjlighet för ogifta föräldrar att gemensamt få handha vårdnaden om och förmynderskapet för sina barn på samma sätt som föräldrar till barn i äktenskap.

Motionen 1975:201

I motionen anføres bl. a. att frågan om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar har kommit att under de senaste åren beröra allt fler vuxna och barn. Motionärerna påpekar att de utomäktenskapliga barnens andel av de årligen levande födda stiger. År 1962 utgjorde denna andel sålunda 12,2 % medan den år 1973 hade stigit till 27,9 %. Det faktum att förevarande fråga berör ett stort och växande antal människor är enligt motionärernas uppfattning ett starkt argument för en ändring av lagstiftningen. Motionärerna menar vidare att det ur praktisk synvinkel är en klar olägenhet att endast den ene av två samboende, ogifta föräldrar rättsligt kan företräda barnet,

eftersom detta försvårar möjligheterna att dela på föräldrauppgifterna. En rättslig olikhet mellan två föräldrar kan också lättare skapa eller accentuera oenighet och störningsmoment i samlevnaden och uppfostran än vad en rättslig jämlikhet gör. Då den rättsliga olikheten dessutom i praktiska sammanhang lätt framgår och observeras av barnen, kan den föranleda undran eller omotiverade funderingar om varför den ena föräldern av samhället inte accepteras som förälder. Motionärerna påpekar vidare bl. a. att den nuvarande ordningen har nackdelar som är särskilt framträdande vid den rättsliga vårdnadshavarens död. Barnen ställs då utan vårdnadshavare samtidigt som den efterlevande föräldern tvingas till ett rättsligt förfarande i ett läge, där trygghet och återhämtning för familjen är det angelägnaste behovet. Gifta föräldrar är automatiskt garderade mot en sådan situation.

Motionärerna anser att de av riksdagen tidigare framförda invändningarna mot gemensam rättslig vårdnad för ogifta föräldrar är mindre starka eller ovidkommande i jämförelse med den trygghet en reform i den av motionärerna föreslagna riktningen skulle kunna skapa för barnen. Motionärerna understryker vidare att de inte förordar något generellt införande av gemensam rättslig vårdnad för ogifta föräldrar. Varje enskilt fall förutsätter enligt deras förslag dels gemensam ansökan från föräldrarna, dels en domstolsprövning. Ansökningar i fall, där domstolen bedömer arrangemanget vara uppenbart stridande mot barnets bästa, skall då kunna ogillas. Man får enligt motionärernas mening på detta sätt en tillfredsställande kontroll, samtidigt som man tillgodogör sig en lagreforms vinster och kan studera dess vidare verkningar.

Motionen 1975:1130

I motionen framhålls att det vid skilsmässor ofta uppstår onödigt konfliktskapande diskussioner om vem av föräldrarna som skall få vårdnaden om barnen. Detta förhållande drabbar i synnerhet de senare, som behöver och självfallet önskar goda relationer till båda föräldrarna men ofta tvingas ta ställning för en av dem.

Motionärerna anser mot bakgrund härav att det borde i FB införas en möjlighet för föräldrar att få gemensamt vårdnadsansvar, om de så önskar. Härigenom skulle de slippa att inför rätten söka bevisa att den andra föräldern är olämplig vårdnadshavare.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågan om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar har behandlats av riksdagen dels i samband med 1973 års reform av den familjerättsliga lagstiftningen, dels år 1974 med anledning av en motion med yrkande om införande av sådan vårdnad.

Utskottet fann vid båda tillfällena att nackdelarna med en ordning, där

ogifta föräldrar har gemensam vård, översteg fördelarna och att förslagen härom därför inte var förenliga med grundregeln om barnets bästa. Framför allt var det förhållandet att det vid ogifta samboende föräldrars separation skulle komma att uppstå vissa administrativa och praktiska problem, som talade emot en gemensam vårdnad. Beträffande den närmare motiveringen hänvisar utskottet till sina betänkanden LU 1973:20 och LU 1974:1. Utskottet underströk emellertid vid båda tillfällena att utskottets ställningstagande inte innebar att förslaget om en gemensam vårdnad för samboende ogifta föräldrar definitivt borde avvisas som en möjlig lösning av vårdnadsproblemen. Utskottet förutsatte också att utvecklingen på området skulle med hänsyn till frågans vikt följas med uppmärksamhet från Kungl. Maj:ts sida.

Pågående utredning

I det i det föregående omnämnda frågesvaret upplyste statsrådet Lidbom att i samband med översynen av bordsreglerna också vårdnadsreglerna skulle ses över med sikte på att skapa möjligheter för ogifta föräldrar att gemensamt få vårdnaden om sina barn.

Utskottet

Talan om äktenskaplig börd

Äktenskaplig börd kan antingen vara ursprunglig och sålunda föreligga redan från födelsen eller förvärfvas senare genom att föräldrarna gifter sig med varandra. Ursprunglig äktenskaplig börd tillkommer enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken (FB) barn som föds under äktenskap eller på sådan tid efter äktenskapets upplösning att barnet kan vara avlat dessförinnan. Lagen bygger således på ett antagande, en s. k. presumtion, om den äkta mannens faderskap. Bördspresumtionen kan brytas endast genom att domstol förklarar att barnet saknar äktenskaplig börd. Om mannen vill väcka bördstalan mot barnet gäller enligt FB som huvudregel att talan skall väckas inom tre år från det mannen fick kunskap om barnets födelse. Talerätten för barnet eller representant för detta är däremot inte bunden vid viss tidsfrist utan kan utövas när som helst.

De nu nämnda reglerna kritiseras i motionen 1975:455. Motionärerna framhåller att det inträffar att mannen först sedan mer än tre år gått från barnets födelse, t. ex. i samband med skilsmässa, misstänker att han inte är far till barnet. Inte ens om det då klart kan visas att han inte kan vara far till barnet har han möjlighet att väcka bördstalan. Det allmänna intresset av att ett faderskap blir rätt fastställt borde dock enligt motionärernas mening gälla även i förevarande fall. Motionärerna yrkar därför att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av 2 kap. 1 § FB att bördstalan får föras utan tidsbegränsning även från mannens sida.

Utskottet vill först erinra om att reglerna om äktenskaplig börd var föremål för riksdagens prövning år 1974 med anledning av en motion (1974:650) vari yrkades att bördreglerna i visst hänseende skulle bli föremål för utredning. Motionärernas syfte med yrkandet var att få till stånd en ändring i presumtionsregeln. Såsom framgår av det tidigare anförda hemställde utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1974:27) att riksdagen skulle begära att gällande bördregler i sin helhet blev föremål för översyn.

Med anledning av riksdagens ovannämnda hemställan har inom justitiedepartementet påbörjats en allmän översyn av bördreglerna. Enligt vad utskottet inhämtat kommer resultatet av den pågående översynen att redovisas i en departementspromemoria, som kommer att framläggas under våren 1975. Utskottet, som vill uttrycka sin tillfredsställelse över att den av utskottet och riksdagen begärda utredningen så snart kommer att slutföras, finner på grund av det anförda inte med anledning av motionen 1975:455 påkallat med någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida.

Vårdnaden om barn

Den partiella reform av den familjerättsliga lagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari 1974 innebar betydelsefulla förändringar i fråga om vårdnaden om barn utom äktenskapet. Enligt de nya reglerna är föräldrarna sålunda likställda när det gäller rätten att efter särskild prövning få sig tillerkända vårdnaden om barnet. Någon möjlighet för ogifta föräldrar att gemensamt få den rättsliga vårdnaden om barnen föreligger dock inte.

Sistnämnda fråga tas upp till behandling i motionerna 1975:201 och 1975:1130. I motionerna yrkas, såvitt avser motionen 1975:201, sådan lagändring att föräldrar till barn utom äktenskap som är ense om att gemensamt utöva vårdnaden skall kunna erhålla rättens förordnande härom och, beträffande motionen 1975:1130, sådan lagändring att föräldrar, som i samband med skilsmässa förklarar att de fortsättningsvis önskar dela det juridiska ansvaret för barnen, får denna möjlighet.

Utskottet vill till en början erinra om att motioner med liknande yrkanden behandlats av riksdagen såväl år 1973 som år 1974 men avslagits. Utskottet fann vid båda tillfällena att nackdelarna med en ordning, där ogifta föräldrar hade gemensam vårdnad, översteg fördelarna. Framför allt fäste utskottet avseende vid de praktiska och administrativa problem som skulle kunna uppstå vid ogifta samboende föräldrars separation. Utskottet underströk emellertid vid båda tillfällena att utskottets ställningstagande inte innebar att förslagen om gemensam vårdnad för ogifta samboende föräldrar definitivt borde avvisas som en möjlig lösning av vårdnadsproblemen. Utskottet förutsatte också att regeringen skulle med hänsyn till frågans vikt följa utvecklingen på området.

Som framgår av det ovan sagda upplyste statsrådet Lidbom i ett frågesvar den 23 januari 1975 att i samband med översynen av bördreglerna också

vårdnadsreglerna skulle ses över med sikte på att skapa möjligheter för ogifta föräldrar att gemensamt få vårdnaden om sina barn. Utskottet utgår från att de praktiska och administrativa problem som utskottet tidigare pekat på kommer att utredas i samband med denna översyn. Med hänsyn till att frågan om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar således nu är föremål för utredning finner utskottet ej heller beträffande denna fråga erforderligt med något initiativ från riksdagens sida. Motionerna 1975:201 och 1130 bör därför inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet hemställer

1. beträffande talan om äktenskaplig börd att motionen 1975:455 inte föranleder någon riksdagens vidare åtgärd,
2. beträffande vårdnad om barn
 - a. att motionen 1975:201 inte föranleder någon riksdagens vidare åtgärd,
 - b. att motionen 1975:1130 inte föranleder någon riksdagens vidare åtgärd.

Stockholm den 3 april 1975

På lagutskottets vägnar
IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: herrar Svanström (c), Hammarberg (s), Lidgard (m), Sjöholm (fp), Andersson i Södertälje (s), Torwald (c), Olsson i Timrå (s), fru Nilsson i Sunne (s), herrar Olsson i Sundsvall (c), Israelsson (vpk), fru Fredgardh (c), fru Lindquist (m), fru Hjalmarsson (s), fru Johansson i Hovmantorp (s) och fru Karlsson (c).

Särskilt yttrande

av herr Israelsson (vpk) som anför:

I motionen 1975:201 yrkas på sådan ändring i 6 kap. 12 § FB att ogifta föräldrar som är ense därom skall av domstol kunna medges gemensam vårdnad av sina barn i rättsligt hänseende, om inte domstolen finner att gemensam vårdnad i det enskilda fallet uppenbart skulle strida mot barnets bästa. Utskottet hemställer att motionen inte skall föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

Utskottets främsta motivering för avslag på motionen är att den fråga som tas upp skall bli föremål för överväganden och förslag inom berört departement. Utfästelse härom har getts av statsrådet Lidbom i ett frågesvar den 23 januari 1975. Då den i motionen upptagna frågeställningen sålunda kommer att bli föremål för överväganden och förslag till riksdagen från regeringens sida så kommer troligen motionens syfte att bli tillgodosett utan

någon vidare åtgärd från riksdagen sida. Dröjer det med proposition i frågan eller blir förslaget otillfredsställande återkommer motionärerna.

I utskottets skrivning finns hänvisning till tidigare riksdagsbehandling av den här aktuella frågan. Utskottet hänvisar till sina skrivningar åren 1973 och 1974 där det vid båda tillfällena sägs att nackdelarna med en ordning, där ogifta föräldrar hade en gemensam vårdnad, översteg fördelarna. Man antydde att gemensam vårdnad från ogifta föräldrar av sina barn inte var förenlig med principen att barnets bästa skall gå före alla andra hänsyn.

Vad först gäller principen att barnets bästa skall vara grunden för alla beslut i vårdnadsfrågor så delar motionärerna helt denna åsikt. Men de menar – i motsats till utskottet – att en ordning, i enlighet med lagändringsförslaget i motionen 1975:201 *bättre tillgodoser barnets bästa* än vad den nuvarande ordningen gör. I motionens motivering framhålls vikten av att domstolen gör en kontroll i varje enskilt fall med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet. I motionens förslag till lagtext framgår detta av bisatsen, "såframt det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa".

I motionens motivering i övrigt ges flera exempel på hur den nuvarande ordningen *inte* verkar till barnets bästa. Det är därför just ur denna synpunkt angeläget att lagstiftning som tillförsäkrar ogifta föräldrar gemensam vårdnad om sina barn snarast kommer till stånd.

